

Krzysztof Bielawny

Wierni Kościoła rzymskokatolickiego pogranicza polsko-niemieckiego na przykładzie parafii Białuty w XX w.

Studia Ełckie 13, 65-95

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. KRZYSZTOF BIELAWNY

WIERNI KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO POGRANICZA POLSKO-NIEMIECKIEGO NA PRZYKŁADZIE PARAFII BIAŁUTY W XX W.

Wprowadzenie

Parafia białucka była erygowana w 1371 r. przez Zakon Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego. W wyniku reformacji w roku 1525 wielu wiernych wraz z duchownymi przyjęło nową naukę Marcina Lutra, tak też było w Białutach i okolicznych miejscowościach. Wierni Kościoła rzymskokatolickiego zostali objęci opieką duszpasterską przez duchownych z diecezji płockiej po postanowieniach na synodzie piotrkowskim w roku 1557. Na mocy bulli „De salute animarum” z 1821 r. parafia białucka została włączona do dekanatu Górzeńskiego w diecezji chełmińskiej¹. Obecną świątynię neogotycką poświęcono w 1887 r. Zarówno wierni, jak i duchowni posługujący w parafii białuckiej byli w ostatnim stuleciu świadkami wielu wydarzeń, które zmieniły oblicze ich parafii. Rok 1918, zakończenie I wojny światowej, rok 1920 – czas plebiscytu, w wyniku którego Białuty zostały w granicach państwa polskiego. To m.in. przyczyniło się do pomniejszenia parafii o kilka miejscowości, które zostały po stronie niemieckiej. Rok 1939 to data rozpoczęcia II wojny światowej, podczas której wierni byli świadkami wielu tysięcy morderstw w lasu nieopodal Białut. Następną ważną cezurą był rok 1945 – zakończenie II wojny światowej. Lata powojenne były czasem zmagania się o wiarę w szkołach, o zachowanie krzyży w miejscach publicznych czy o zachowanie tożsamości polskiej. Nastął komunizm, a więc okres eliminacji wszystkiego, co wiązało się z Kościołem rzymskokatolickim i patriotyzmem. W tym tak trudnym okresie parafianie byli wspierani przez swych duszpasterzy, którzy za wszelką

Ks. Krzysztof Bielawny; kapłan archidiecezji warmińskiej; dr hab. teologii; adres do korespondencji: Gietrzwałd 17, 11-036 Gietrzwałd, biela@rubikon.net.pl

¹ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezańskiej (1243-1821)*, cz. I, Elbląg 1999, s. 106.

cenę, nie zważając na trudności, głosili Słowo Boże, udzielali sakramentów czy katechizowali w bardzo trudnych warunkach lokalowych najmłodsze pokolenie Polaków.

Okres międzywojenny

Przez wiele lat w parafii duszpasterzował ks. Józef Stock (1915-1920)². Pełnił swą posługę w bardzo trudnym czasie, jakim była I wojna światowa, a potem rok 1920 i wojna z bolszewikami³. W sporządzonym protokole z tradycji parafii białuckiej w 1921 r. ks. dziekan Kuczyński, proboszcz w Radoszkach, tak oto scharakteryzował zachowanie parafian białuckich w stosunku do Kościoła i swego duszpasterza w okresie wojennym i powojennym: „(...) na plebanji gospodaruje proboszcz sam. Ks. Stock twierdzi, że wskutek ogólnego zepsucia ludzi, mianowicie po najeździe bolszewików, nie możliwe mu było, dostać ludzi do roboty; ma obecnie tylko jednego człowieka do roboty, białuccy ludzie zaangażowani byli przy rabunku razem z bolszewikami, obecnie księdza bojkotowali, tak że roli należycie uprawić i prawidłowo obsiać nie mógł”. Zarząd Kościelny 4 stycznia 1920 r. podjął uchwałę, że inwentarz parafialny będzie sprzedany, a gospodarstwo parafialne wraz z ziemią będzie wydzierżawione. Tak też się stało, co przyczyniło się do poprawy stosunków społecznych⁴. Zarząd Kościelny 10 lutego 1920 r. podjął kolejną decyzję, by do 1 kwietnia 1920 r. obecny organista i nauczyciel Bluhn opuścił zajmowane mieszkanie i przestał grać w kościele parafialnym i uczyć dzieci. W protokole zaznaczono, że parafianie chcą mieć lepszego organistę. Pod protokołem podpisał się ks. proboszcz Stock, Piotr Schwoch, Józef Taday, Kanigowski, Frank Wrotny i Jastrzembowski⁵. Od 20 marca 1921 r. na posadę organisty w parafii białuckiej przyjęto

---

² Poprzednikiem ks. J. Stocka w parafii białuckiej był ks. Leonard Marchlewski. Zob. A. Szamborska-Jaszewska, *Druki parlamentarne Nr 335 i 1326. 21 kadencji niemieckiego Reichstagu źródłem wiedzy o historii szkoły w Białutach*, „Rocznik Działdowski”, 8(2010), s. 40-165.

³ Zob. P. Bystrzycki, *Działdowszczyzna w Polsce – lata 1920-1939*, „Rocznik Działdowski”, 8(2010), s. 8-11.

⁴ Archiwum Parafialne w Białutach (dalej: APBi), Teczka nr 5, Protokół z tradycji w parafii Białuty sporządzony 19 X 1921 r.; Por. *Protokollbuch der Sitzungen des Pfarrgemeinderates der Katholischen Kirchengemeinde Bialutten, Kreis Neidenburg/Ostpr. 1915-1952*, Ginsheim 2002, s. 15.

⁵ Zob. *Protokollbuch der Sitzungen*, s. 16.

Stanisława Chmielewskiego⁶. W tymże roku w parafii powstało także Towarzystwo Kościelne Śpiewu pod wezwaniem Św. Cecylii. Zadaniem Towarzystwa było pielęgnowanie śpiewów kościelnych i patriotycznych. Członkiem mógł zostać „(...) każdy katolik, Polak, który moralnie się zachowuje i dobry głos ma”. Przewodniczącym był ks. proboszcz z Białut, dyrygentem organista Chmielewski, sekretarzem Franciszek Walewicz, a skarbnikiem Franciszek Wrótny⁷.

Warto tu nadmienić, że jeszcze w roku 1912 parafianie w dniu św. Michała wpłacali określone sumy do kasy parafialnej: od pary małżeńskiej 30 fenigów, małżeństwo mieszane połowę, małżeństwo rzemieślników 40 fenigów, dzieci ponad 14 lat i służące po 30 fenigów, pastuchy bydła 64 fenigi⁸. Środki zgromadzone na koncie parafialnym przeznaczone były na różne cele, przede wszystkim na dzieła miłosierdzia.

Na kolejnym spotkaniu Zarządu Kościelnego przy parafii w Białutach, 15 lutego 1921 r., postulowano, by rozpocząć starania o budowę nowego kościoła w Iłowie⁹. W kolejnych miesiącach problem ten co jakiś czas wracał na spotkaniach Zarządu, co zmusiło niebawem do podjęcia budowy świątyni w Iłowie.

Dnia 16 września 1921 r. administratorem parafii mianowany został ks. Leon Sochaczewski (1921-1927)¹⁰, dotychczasowy duszpasterz w parafii Grabowo, pow. Lubawa. Władze diecezji chełmińskiej nalegały, by w odpowiednim czasie odbyła się tradycja¹¹ w Białutach, w której uczestniczyć będzie ks. Józef Stock, poprzedni proboszcz. Pismo w tej sprawie kończono słowami: „(...) poleca się rozliczeniem tak pokiero-

⁶ Tamże, s. 18. Dnia 10 kwietnia 1921 r. odbyło się spotkanie parafialne w organistówce i podjęto uchwałę, że dla: „(...) organisty: każdy gospodarz da od 1 morgi na rok 1 funt żyta i jeden funt kartofli. Podzielone to ma być na dwie raty, zaraz ma każdy gospodarz dać ½ f. żyta i ¼ kartofli. Spis sporządzić mają sołtysi i wręczyć zarządowi kościelnemu”.

⁷ Tamże, s. 19.

⁸ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 27 X 1912 r.

⁹ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 17.

¹⁰ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. Bartkowskiego do ks. dziekana Kuczyńskiego z 16 IX 1921 r.; Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, Elbląg 1999, s. 518. Ks. Wiśniewski podaje błędną datę rozpoczęcia administrowania ks. L. Sochaczewskiego, rok 1922, a był to rok 1921.

¹¹ Przekazanie beneficjów nowo mianowanemu proboszczowi w obecności biskupa lub delegata i rady parafialnej.

wać, ażeby interesanci nie odwoływali się do władz Biskup. o decyzje”¹². W kolejnym piśmie, skierowanym do ks. dziekana Kaczyńskiego, wikariusz generalny diecezji chełmińskiej ks. Bartkowski naniósł kilka uwag do sporządzonego protokołu¹³.

W 1921 r. wierni korzystali ze świątyni wybudowanej w 1885 r. w stylu neogotyckim¹⁴. Uroczystości odpustowe odbywały się w dniu św. Jakuba i w dniu Narodzenia NMP. Wieczna adoracja Najświętszego Sakramentu odbywała się każdego roku 11 stycznia i trwała od godz. 6.00 rano do 12 stycznia do godz. 18.00. Uroczysta introdukcja do świątyni parafialnej w Białutach odbyła się 26 lutego 1925 r.¹⁵ Uroczystościom przewodniczył w imieniu rządcy diecezji chełmińskiej ks. dziekan, Władysław Tymecki, proboszcz z Grażaw.

Niebawem po objęciu parafii ks. proboszcz Sochaczewski za zgodą Zarządu Kościelnego w parafii Białuty z dnia 9 października 1921 r. wydzierżawił ziemię parafialną gospodarzowi z Lubawy panu Ryńskiemu. Umowa dzierżawy podpisana została na osiemnaście lat¹⁶. Nowy zarząd gminy kościelnej w Białutach wybrano 30 października 1921 r., w skład zarządu z Białut weszli: Augustyn Kołakowski, Konstantyn Powodziński, Franciszek Wenclawski; z Dźwierzna: Stanisław Pawłowski, Ludwik Pawłowski, Jan Ordziszewski, Franciszek Szpakowski; z Iłowa: Karol Ciesielski, Gustaw Kasprzyk – jako zastępca przewodniczącego i Franciszek Nowak. Do zarządu wybrano także: Franciszka Krajewskiego z Janowa – jako przewodniczącego, Bogumiła Pieszczyk z Soch,

---

¹² APBi, Teczka nr 5, Pismo bpa Jana, wikariusza chełmińskiego do ks. dziekana Kuczyńskiego z 11 X 1921 r.

¹³ Tamże, Pismo wikariusza generalnego diecezji chełmińskiej NR J.W. 7731, z 10 XI 1921 r. W piśmie czytamy: „(...) Protokół tradycyjny jest dokumentem. Dlatego winien być spisany starannie i wyczerpująco. Wzór podany jest w I Zbiorze Rozporz. Kość. strona 19/24. Doręczono nam oryginał. Przypuszczamy, że odpis uwierzytelniony, pozostał przy aktach parafialnych i dekanalnych. Przy tradycji stwierdza się obiektywnie stan budynków, inwentarz, kapitałów i oddaje się nowemu beneficjentowi według spisu zatwierdzonego, podpisem zarządu Kość. Spisy cyfrowane, które się sporządza na podstawie ostatnich rewidowanych rachunków rocznych, załącza się do protokołu”.

¹⁴ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518.

¹⁵ APBi, Teczka nr 5, Protokół z introdukcji w kościele białuckim ks. L. Sochaczewskiego sporządzony przez ks. W. Tymeckiego, dziekana lidzbarskiego z 26 II 1925 r.

¹⁶ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 20.

Marcina Walerowicza z Brodowa, Jana Góralskiego z Purgalek, Stanisława Dąbrowskiego z Kraszewa, Bogumiła Kozłowskiego z Kraszewa i Józefa Truszkowskiego z Janowa¹⁷. Pierwszą uchwałą, jaką podjął zarząd kościelny w Białutach, było zatwierdzenie decyzji o wydzierżawieniu ziemi parafialnej Ryńskiemu z Lubawy.

W roku 1922 wyremontowano dom dla robotników oraz budynki gospodarcze, część kosztów pokryto z kasy kościelnej, a część ze sprzedanego torfu z łąk proboszczowskich. W kolejnym roku wyremontowano stodołę i budynki gospodarcze, z których korzystali pracownicy parafialni¹⁸. Poza remontem już istniejących budynków, w tymże roku wybudowano także dużą stodołę na Woli, z której korzystali robotnicy¹⁹.

Ks. Sochaczewski wraz z zarządem kościelnym pod koniec 1921 r. podjął uchwałę o założeniu nowego cmentarza. Stary cmentarz przy kościele z każdym rokiem kurczył się. Zaczynało brakować wolnego miejsca. W 1923 r. plac pod nowy cmentarz był już gotowy, ogrodzony drutem kolczastym.

W 1923 r. parafia Białuty pomniejszyła się o kilka miejscowości²⁰, które w wyniku poprowadzenia nowej granicy zostały po stronie Prus²¹. Od parafii odłączono osiem miejscowości, a mianowicie Napierki, Bartki, Krokowo, Kadyki²², Powierz, Szkudaj, Wołę i Górowo²³. Ks. Sochaczewski informował Zarząd Kościelny, że: „(...) załatwienie spraw parafialnych dla mieszkańców powyżej wymienionych miejscowości jest z wielkimi trudnościami połączone, a nawet nieraz niemożliwym, przeto członkowie dozoru kościelnego jednogłośnie zgadzają się na odłączenie od parafji owych miejscowości”²⁴, a „(...)włączone do Niemców”²⁵.

¹⁷ Tamże, s. 21.

¹⁸ Tamże, s. 22-30.

¹⁹ Tamże, s. 32.

²⁰ Zob. W. Barczewski, *Nowe kościoły na mazurach*, Olsztyn 1926, s. 94-101.

²¹ Zob. Plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 r. Wybór źródeł, Olsztyn 1986, s. 420-424.

²² Na początku XXI w. miejscowość ta liczy dwa budynki jednorodzinne, w których mieszka kilka osób.

²³ Archiwum Dziekańskie w Nidzicy (dalej: ADN), Protokół wizytacji dziekańskiej dokonanej przez ks. kan. Józefa Sikorę proboszcza i dziekana nidzickiego w dniu 31 XII 1971 r. w Sarnowie.

²⁴ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 33.

²⁵ Tamże, s. 34.

W 1925 r. parafia za zgodą Zarządu Kościelnego zaciągnęła pożyczkę w wysokości 3500 zł na odbudowę budynków parafialnych zniszczonych w czasie I wojny światowej. Odbudowano szopę na podwórzu plebanijnym i wyremontowano podniszczone dachy stodoły i chlewa²⁶. Dwa lata później, w 1927 r., na plebanii założono oświetlenie elektryczne²⁷.

Dzięki staraniom ks. Sochaczewskiego i wiernych z Iłowa w 1927 r. oddano do kultu nowo wybudowaną świątynię w Iłowie. „Należy zaznaczyć – czytamy w protokole tradycji – że w roku 1927 stanął kościół w Iłowie, masywny w stylu barokowym, benedyktowany 7 VI br., który wraz z terenem, obszaru 10 mórg, na którym stoi jest własnością Towarzystwa Budowy Kościoła”²⁸. W roku następnym parafia bia-

---

²⁶ Tamże, s. 37.

²⁷ Tamże, s. 43.

²⁸ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 15 XII 1927 r. W dokumencie sporządzonym przez ks. dziekana Władysława Tymeckiego, dekanatu lidzbarskiego odnajdujemy szczegółowy opis budynków parafialnych: „(...) w wieży znajdują się trzy dzwonki i sygnaturka. Kościół ubezpieczony w Poznańskim banku Ubezpieczeń polisa Nr 207646 z dnia 3 IV 1925 r. na 50 tysięcy złotych. W tej samej Ubezpieczalni zabezpieczono-wszystkie budynki probostwa. Cmentarz przy kościele ogrodzony po części masywnym płotem z żelaznymi kratami, po części siatką drucianą, od podwórza płotem drewnianym. Przy głównej bramie cmentarnej jako i przy dwóch furtkach brak klamek zamkowych, które już dawniej nie istniały. Obowiązek remontu i budowli kościoła i wszystkich budynków kościelnych ciąży w 2/3 na patronie a w 1/3 włącznie robocizny i zwózki na gminie kościelnej. W ostatnich latach pokrywano kosztą budowli i remontu z eksploatacji torfu łąk proboszczowskich ze szkodą dotacji beneficjata. 2. Wewnętrzne urządzenie kościoła. Podłoga kościoła jest z fliz w dobrym stanie, ściany malowane. Sufit z desek, w prezbiterium sklepienie masywne, kolory się zacierają. 3. Spis inwentarium kościelnego, które się wykazało w komplecie. (...) Cmentarz grzebalny 1 ½ morga wielkości założony w roku 1923 zaopatrzony w przepisany krzyż i ogrodzony drutem kolczastym. 4. Majątek kościoła – a) prócz ziemi cmentarnej, na którym kościół stoi, nie posiada kościół żadnego areалу. Cmentarz grzebalny założony na roli proboszczowskiej, która została uchwałą Zarządu Kościelnego zatwierdzoną przez Władze Biskupią kontraktem z dnia 1 X 1922 r. przedzierżawiona gminnie na 6 lat. (...) Plebania masywna, twardo kryta mieści w sobie 5 pokoi, dwie izdebki dla służby domowej, kuchnię, spiżarnię; na górze jest jeden pokoi i wędzarnia. Pod plebanią masywna piwnica z sklepieniem. Dach plebanji po części wadliwy, przecieka i wymaga naprawy. Pozatem plebanja, we względnie dobrym stanie. Ubezpieczenie od ognia wynosi 15 tysięcy złotych. W równym kierunku naprzeciw plebanji w odległości ca 100 metrów jest stodoła z drzewa pod papą o dwóch klepiskach i trzech sąsiekach wystarczających rozmiarów; utrzymana w dobrym stanie. Ubezpieczenie od ognia wynosi 15 tysięcy złotych. Stajnia. Pomiędzy plebanją a stodołą wzdłuż

łucka pomniejszyła się o teren dołączony do nowo powstałej placówki duszpasterskiej w Iłowie. Warto tu nadmienić, że przez wiele lat wierni z Iłowa wraz z ks. Sochaczewskim zabiegali o wybudowanie własnej świątyni, co urzeczywistniło się w 1927 r. po zakończeniu budowy świątyni w Iłowie, ks. Sochaczewski, proboszcz z Białut, przeszedł na inną placówkę duszpasterską.

Następnym duchownym tej parafii był ks. Wincenty Kalitowski (1927-1931), duszpasterzował w Białutach od 19 września 1927 r.²⁹ Przed przybyciem do parafii białuckiej był kuratusem w Odrach³⁰. Tradycja odbyła się 15 grudnia 1927 r., a uroczysta introdukcja do kościoła parafialnego 8 stycznia 1928 r.³¹ W uroczystości objęcia parafii jako

---

podwórza po prawej stronie stajnia masywna, częściowo z cegły, poczęści z kamienia z drewnianym templem, twardo kryta mieszcząca ubikacje dla bydła i koni, dla nierogacizny i dla drobiu. Pozatem mieści się tu wozownia i miejsce nadające się na pralnię. Na piętrze spichrz dotychczas nie wykończony. Stan budynku dobry. Ubezpieczenie wynosi 15 tysięcy złotych. Szopa. Naprzeciw stajni w tym samym kierunku po lewej stronie podwórza szopa z kamienia polnego z drewnianym templem i dachem papowym bez pułapu i podłogi odbudowana w roku 1925, dotychczas nie ubezpieczona na wypadek ognia. Dom dla robotników. Wzdłuż drogi pod Dębiny w bliskości plebanji Dom dla robotników z drzewa prócz jednej ściany masywnej z cegły od podwórza pod dachem słomianym dla dwóch rodzin. Stan budynku w porządku. (...) Stajnia należąca do domu dla robotników, masywna z cegły z templem drewnianym, kryta dachem papowym, przeznaczona dla bydła i nierogacizny. Dom mieszkalny dla robotników murowany z cegły z drewnianym templem, urządzony na jedną rodzinę na łąkach proboszczowskich w celu stróżowania łąk, wymaga wewnątrz remontu. (...) stodoła na łąkach z drzewa, dachówką kryta, przeznaczona dla przechowania pasącego się bydła. Prócz tego mieści ona stajnię dla robotnika. (...) płoty otaczające podwórze Plebanki i ogrody potrzebują częściowo naprawy. Pompa umieszczona w dawniejszej studni na podwórzu plebańskim jest wystarczająca i w porządku. (...) Organistówka, dom z drzewa po słomą przybudowaną szkołą masywną z cegły pod dachem papowym, stojąca na parceli Białuty karta Nr 36 wraz z przynależnym ogrodem. (...) jest współwłasnością parafji miejscowej rady szkolnej, tak samo znajdują się na tej parceli stajnia i stodoła, z drzewa z dachem słomianym”.

²⁹ Zob. J. Wiśniewski, *Kościoty i kaplice*, cz. II, s. 518.

³⁰ APBi, Teczka nr 5, Pismo wikariusza generalnego diecezji chełmińskiej ks. Rogali do ks. dziekana Tymeckiego w Grążanach z 20 IX 1927 r.

³¹ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. dziekana Tymeckiego do ks. proboszcza Kalitowskiego w Białutach z 7 XII 1927 r. W piśmie ks. dziekana Tymeckiego czytamy: „(...) rozporządzeniem z dnia 20 września (...) upoważnienia mnie władza Biskupia do skutecznego uroczystej introdukcji i Księdza jako proboszcza tamtejszej parafii.

komisarz biskupi uczestniczył ks. dziekan Tymecki, ks. W. Kalitowski jako nowo mianowany proboszcz oraz księży z pobliskich parafii i starosta z Działdowa J. Plackowski. Jednym z głównych źródeł utrzymania parafii i księdza proboszcza była ziemia należąca do parafii, którą od roku 1924 wydzierżawiono. Parafia posiadała łącznie 90,26 ha ziemi. Jednak nie wszyscy parafianie byli z tego zadowoleni. Rocznie z dzierżawy z roli parafia otrzymywała 117 ctr.³² zboża, 200 ctr. kartofli, 5 litrów codziennie świeżego mleka, dwa funty³³ każdego tygodnia świeżego masła, jedną morgę na warzywa, dwa prosięta dziesięciodniowe raz w roku i 40 furmanek do wykorzystania w parafii³⁴.

W 1928 r. ks. Kalitowski za zgodą Zarządu Kościelnego przeprowadził remont plebanii, m.in. wymieniając w niej wszystkie okna³⁵.

Kolejny kapłan ks. Kilian Felkowski (1 I – 31 V 1932) przybył do parafii białuckiej z parafii w Mrocźnie, nową placówkę duszpasterską objął 1 stycznia 1932 r.³⁶ Tradycja i beneficjum³⁷ odbyło się 18 lutego 1932 r. W parafii w tym czasie działało dość prężnie Bractwo Trzeźwości³⁸. Dnia 3 kwietnia 1932 r. pożar strawił stajnię należącą do robotników, ściany murowane z czerwonej cegły, dach drewniany papą kryty. Przeznaczona była dla bydła i nierogaczyny. Po pożarze pozostały same

---

Donoszę zatem uprzejmie, iż uroczysty ten akt odbędzie się tam dnia 8 (ósmeo) stycznia 1928, w niedzielę, na głównym nabożeństwie, poczem ksiądz Proboszcz zechce parafją z ambony uprzejmie powiadomić, oraz zarząd kościelny, który na uroczystości introdukcyjnej jako też po takowej przy sporządzeniu protokołu winien być obecny. Poleca się również, aby prócz Duchowieństwa tamtejszemu przedstawicielstwu patronatu i władz cywilnych dać sposobność do udziału w tej uroczystości. Przebieg aktu według Rytuału Diecezjalnego. Doręczenie dokumentu instytucyjnego nastąpi podczas mego przemówienia od ołtarza, poczem odprawi się uroczysta suma a asystą. (...) Bardzo się poleca poprzedniej niedzieli w kazaniu ceremonie introdukcji i głębokie ich znaczenie ludowi praktycznie objaśnić i wyłożyć władze i godność kapłana, duszpasterza, oczem lud zwykle nic nie wie, a co w dzisiejszych czasach wiedzieć mu tak bardzo potrzeba. Jest to po myśli władzy, aby akt introdukcji odbył się jak najuroczystej. Dzisiejsze czasy koniecznie tego wymagają z punktu pastoracji”.

³² Jeden cetnar = 64,80 kg

³³ Jeden funt = 0,4052 kg

³⁴ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 15 XII 1927 r.

³⁵ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 47.

³⁶ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. bpa chełmińskiego S.W. do ks. dziekana Tymeckiego, proboszcza w Grązawach z 12 XII 1931 r.

³⁷ Zob. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957³, s. 334-354.

³⁸ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 18 II 1932 r.

ściany, które także uległy mocnemu zniszczeniu i należało część z nich rozebrać i odbudować na nowo. Należy przypuszczać, że to nieszczęście było przyczyną do rezygnacji ks. Kiliana z duszpasterzowania w parafii białuckiej³⁹. Ks. Kilian Felkowski⁴⁰ był proboszczem w parafii białuckiej do końca maja 1932 r., zaledwie pięć miesięcy.

Od czerwca 1932 r. proboszczem w Białutach był ks. Wiktor Lewandowski (1932-1935), dotychczasowy wikariusz w Lubiechowie. W dniu przejścia parafii przez nowego duszpasterza, parafia białucka posiadała z inwentarza żywego: „(...) dwa konie, dwie krowy, zamiast trzeciej krowy 570,72 zł., dwa woły, dwoje prosiąt, sześć gąsiąt i sześć kurecząt”⁴¹. Ponadto do wyposażenia parafii zaliczono kościół i plac przykościelny, na którym był cmentarz. Do probostwa należało 0,62 ha ogrodu przy podwórzu, 36,02 ha ziemi ornej, 21,86 ha dokupionej ziemi w Białutach, 31,54 ha łąk na Woli, dom plebanijny, obora i chlew, szopa, stodoła proboszczowska kryta papą, dom dla robotników kryty słomą, dom dla robotników kryty papą, stodoła drewniana i chlew z cegły. Organista korzystał z domu, w którym mieściła się szkoła, budynek kryty papą, chlew i stodoły. Wszystkie budynki były własnością parafii.

Z naczyń liturgicznych parafia posiadała: monstrancję srebrną, połączaną (1,694 kg), kielich z pateną (0,854 kg), trybularz srebrny, patenę dla chorych, puszkę połączaną z przykrywką, trzy srebrne naczynia do olejów. Wnętrze świątyni było wyposażone w: 3 ołtarze, 3 konfesjonały, 15 ławek dużych i 3 małe, dębową chrzcielnicę, kazalnicę, krzesło, drewniany stolik, baldachim, klęcznik, organy, 3 dzwony na wieży, sygnaturkę, 2 małe dzwonki i dzwonek zakrystyjny oraz kilka przedmiotów wykonanych z cyny, a mianowicie: 10 dużych lichtarzy, 4 małe, 2 pacyfikały i 2 talerze. Z mosiądzu i żelaza były wykonane: jedna lampa wisząca, 3 krzyże na ołtarzach, naczynie do wody święconej, pajak do świec, forma do pieczenia hostii, 2 formy do wycinania hostii, 2 lichtarze, 6 lichtarzy wiszących przy ołtarzach, lavabo, pieczęcie kościelne i pieczęcie dozoru kościelnego.

³⁹ Tamże, Protokół z tradycji w Białutach z 12 V 1932 r.

⁴⁰ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518. Ks. Wiśniewski podaje błędnie nazwisko, a mianowicie ks. Felskowski, a winno być Felkowski.

⁴¹ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 12 V 1932 r.

Z szat liturgicznych parafia posiadała: 6 alb, 6 humerałów, 4 komże dla księży, 4 komże dla ministrantów, 2 płócienne płaszcze dla chłopców, 12 korporałów, 3 ręczniczki, 5 białych ornatów, 3 czerwone, 2 czarne, jeden zielony, 2 fioletowe, po jednej kapie w kolorze białym, czerwonym, czarnym, fioletowym i zielonym. Ponadto była jedna bursa dla chorych, welon, jedno umbraculum i 2 cyngula.

Świątynia wewnątrz była wyposażona w mary⁴², szafę w zakrystii, stół, stół dębowy, 2 krzyże z figurami Chrystusa, jeden krzyż z małą figurką Chrystusa, 3 chorągwie, jedną figurę Chrystusa zmartwychwstałego, po 3 przykrycia czerwone i fioletowe na ołtarze, jedno przykrycie na ambonę, jedno przykrycie na kratki, jeden pulpit do mszału, kamień do wody święconej, 4 liny do dzwonów, 14 obrazów stacyjnych i jeden dzwonek do kolekty. Z ksiąg liturgicznych parafia Białuty posiadała: 2 mszały rzymskie⁴³, jeden mszał za zmarłych⁴⁴, rytuał chełmiński⁴⁵, rytuał rzymski, mały modlitewnik, zbiór rozporządzeń kościelnych, schematyzm diecezjalny, zarys historyczn-statystyczny diecezji chełmińskiej, 2 perykopy⁴⁶, kodeks prawa kanonicznego i statuty synodalne. w archiwum parafialnym były: rejestry chrztów, ślubów i pogrzebów od roku 1716 do 1852, księgi chrztów za lata 1752-1781; 1812-1842; 1875-1914; 1915-1927 i od 1928 r. Ponadto była księga zmarłych, ślubów, I Komunii św. i chrztów, a także 3 księgi: dochodu, rozchodu i protokołów⁴⁷.

Uroczysta introdukcja ks. Lewandowskiego⁴⁸ do kościoła parafialnego odbyła się 31 lipca 1932 r. wraz z odpustem parafialnym⁴⁹. Kazanie w czasie uroczystej mszy św. wygłosił ks. Ludomir Lissowski, proboszcz z Wieczfni. Ponadto we wprowadzeniu uczestniczył ks. Bolesław Jeka, ks. Franciszek Priss, ks. Jan Bartkowski, ks. kan. Tymecki

⁴² Obecnie jest to katafalk.

⁴³ Missale Romanum

⁴⁴ Missale de Requiem

⁴⁵ Rituale Culmense

⁴⁶ Fragment Biblii przeznaczony do czytania w nabożeństwie.

⁴⁷ APBi, Teczka nr 5, Spis inwentarza kościelnego w Białutach, dekanat lidzbarsko-pomezkański z 1932 r.

⁴⁸ Por. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518.

⁴⁹ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. W. Lewandowskiego do ks. kan. Góreckiego, dziekana lidzbarskiego z 12 VII 1932 r.

i ks. Adam Dolny⁵⁰. W roku 1934 dochód parafii białuckiej wynosił: z odsetek od kapitałów – 60,28 zł, z dzwonka i skarbonki – 409,83 zł, z dzwonnego 20 zł, za świece i światło – 92,48 zł, za używanie przyborów kościelnych – 46,25 zł i z dzierżawy ławek kościelnych 509,16 zł, w sumie 1138 zł.

Jednak posługa duszpasterska ks. Lewandowskiego wymagała wielkiej cierpliwości i zaangażowania w prace budowlane. Po objęciu parafii był zmuszony do odbudowy spalonej szopy, a także do przeprowadzenia remontu wewnątrz pomieszczeń plebanijnych. Koszty odbudowy szopy pokryto częściowo z kasy parafialnej, a częściowo z ubezpieczenia, natomiast koszty remontu plebanii z funduszu parafialnego⁵¹. W 1932 r. poprawiono także ogrodzenie wokół plebanii i postawiono nową bramę na nowym cmentarzu.

Od 1 maja do końca sierpnia 1935 r. administratorem parafii białuckiej był ks. Bronisław Smoliński⁵² (1 V – 31 VIII 1935)⁵³. Tradycja odbyła się w obecności ks. dziekana Góreckiego 15 maja 1935 r. Dla zilustrowania przekazania parafii nowemu administratorowi warto zapoznać się z fragmentem protokołu zdawczo-odbiorczego, w którym napisano: „(...) z powyższego inwentarza przejmuje ksiądz administrator dwa konie, z dwóch dalszych krów przejmuje jedną, druga zaś, przedstawiająca bardzo małą wartość, pozostaje do dyspozycji ks. proboszcza Lewandowskiego, i należy się za nią księdzu administratorowi Smoleńskiemu ekwiwalent albo w naturze, albo w gotówce. Za trzecią krowę odebrał ks. administrator 570,72 zł na książeczkę oszczędności Komunalnej Kasy Powiatowej w Działdowie Nr 1147. Wysokość tej kwoty ustalona została w dawniejszych tradycjach. Za dalsze dwa woły, za które pozostały tu dwa konie, przyjmuje ksiądz administrator jednego konia. Drugi koń, ponieważ ułomny, przyjęty być nie może. Należy się zań

---

⁵⁰ Tamże, Protokół z introdukcji ks. W. Lewandowskiego do parafii białuckiej z 31 VII 1932 r.

⁵¹ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 61.

⁵² Por. J. Wiśniewski, *Kościóły i kaplice*, cz. II, s. 518. Ks. Wiśniewski w wykazie duszpasterzy w parafii białuskiej nie umieszcza ks. B. Smolińskiego, choć duszpasterzował w parafii przez krótki czas.

⁵³ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. bpa Stanisława Wojciech do ks. dziekana Tymeckiego w Grążawach z 17 IV 1935 r. Zob. J. Wiśniewski, *Kościóły i kaplice*, cz. II, s. 518. Ks. J. Wiśniewski w wykazie duszpasterzy w Białutach pomija ks. Bronisława Smolińskiego.

księdzu administratorowi od księdza proboszcza Lewandowskiego ekwiwalent średniej wartości albo w naturze albo w gotówce. Dalej przejmuje ksiądz administrator dwa prosięta. W miejsce inwentarnych 6 gąsiąt i 6 kurcząt przyjmuje ksiądz administrator jedno prosię. Reszta tu pozostałego inwentarza, a mianowicie: nieprzyjęty koń, nieprzyjęta krowa i dwa warchlaki, są do dyspozycji księdza proboszcza Lewandowskiego”. W dalszej części protokołu zaznaczono, że ziemia parafialna jest „dostatecznie obsiana i obrobiona”. Pod protokołem podpisał się ks. dziekan Górecki, ks. B. Smoliński, ks. W. Lewandowski i członkowie rady parafialnej⁵⁴.

Nowym administratorem w Białutach od 1 września 1935 r. został mianowany przez rządę diecezji chełmińskiej ks. bpa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego⁵⁵, ks. Norbert Demski (1935-1939), dotychczasowy wikariusz w Wejherowie⁵⁶. Tradycja kościoła i beneficjum odbyło się w parafii białuckiej 3 września 1935 r. Aktu tradycji dokonał ks. dziekan kan. Tymecki w obecności dotychczasowego administratora ks. Bronisława Smoleńskiego i ks. nowo przybyłego administratora ks. Norberta Dembskiego⁵⁷. Parafia posiadała z żywego inwentarza: dwa konie, dwie krowy, zamiast trzeciej krowy w gotówce 570,72 zł, dwa woły, dwoje prosiąt, sześć gąsiąt i sześć kurcząt⁵⁸.

Od 1 grudnia 1936 r. proboszczem parafii białuckiej był ks. Norbert Dembski, dotychczasowy administrator⁵⁹. Uroczystego aktu inrodukcijnego do kościoła parafialnego dokonał na mocy upoważnienia rządcy diecezji chełmińskiej ks. dziekan dekanatu lidzbarskiego kan. W. Tymecki. W sporządzonym sprawozdaniu czytamy: „(...) działo się w Białutach dnia 1 grudnia 1936 r. (...), o godzinie ½ 11-tej wprowadzono w uroczystej procesji nowego proboszcza przy udziale okolicznego duchowieństwa, rady parafialnej, miejscowych towarzystw i licznie zgromadzonych parafian, jak też wiernych z sąsiednich parafii z pieśnią *Kto się w opiekę* do kościoła. Przed głównym ołtarzem odprawiono

---

⁵⁴ APBi, Teczka nr 5, Protokół tradycji w parafii Białuty sporządzony 15 V 1935 r.

⁵⁵ Zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, Warszawa 1992, s. 153.

⁵⁶ APBi, Teczka nr 5, Pismo biskupa chełmińskiego Stanisława Wojciecha (Okoniewskiego) do ks. kan. Tymeckiego, dziekana w Grążawach z 24 VII 1935 r.

⁵⁷ Por. F. Bączkowicz, *Prawo*, s. 585-586.

⁵⁸ APBi, Teczka nr 5, Protokół z tradycji w Białutach z 3 IX 1935 r.

⁵⁹ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518.

przewidziany rytuałem ceremoniał wprowadzący, poczem przemówił ks. Dziekan stosownie do uroczystości wręczając nowemu proboszczowi dokument wprowadzący”. Sumę odprawił nowy proboszcz, ks. N. Dembski w asyście księdza diakona i subdiakona. Kazanie na mszy św. wygłosił ks. proboszcz kan. Ludomir Lissowski z Wieczfnia, z diecezji płockiej⁶⁰.

W niedzielę 17 października 1937 r. w Białutach odbyła się uroczystość poświęcenia pomnika Serca Pana Jezusa, ufundowanego z dobrowolnych ofiar parafian. Figurę wykonał rzeźbiarz z Torunia. Pomnik stanął w centrum Białut. Aktu poświęcenia dokonał w imieniu ks. bpa chełmińskiego, ks. dziekan kan. Władysław Tymecki⁶¹.

Po wybuchu II wojny światowej ks. Dembski wyjechał do Warszawy wraz z wieloma swymi parafianami, uciekając przed aresztowaniem. W czasie bombardowań stolicy zginął pod gruzami 6 września 1939 r. Opiekę duszpasterską w czasie II wojny światowej nad wiernymi sprawował m.in. ks. proboszcz Engelbert Rahmel z Nidzicy⁶², dojeżdżając w niedziele i święta na msze św.

Pod koniec II wojny światowej opiekę nad wiernymi objął ks. Edmund Domański z Iłowa⁶³.

⁶⁰ APBi, Teczka nr 5, Sprawozdanie ks. dziekana Tymeckiego z introdukcji ks. N. Dembskiego do kościoła w Białutach z 1 XII 1936 r.

⁶¹ Tamże, Sprawozdanie z uroczystości poświęcenia pomnika Serca Pana Jezusa w Białutach z 17 X 1937 r. Ks. dziekan Tymecki opisał uroczystość słowami: „(...) po odprawieniu sumy z asystą i zakończonym nabożeństwie wyruszono z kościoła w uroczystej procesji przy licznych udziałem wiernych, okolicznego duchowieństwa, p. wicestarosty, jako przedstawiciela władzy cywilnej i wszystkich bractw i stowarzyszeń parafialnych z pieśnią: *Kto się w opiekę* i której wtórowała orkiestra, pod nowy starannie girlandami udekorowany pomnik. Tu odmówili wszyscy wspólnie *Wierzę w Boga*, a po wygłoszeniu deklamacji odpowiedniej nastąpiło przemówienie księdza dziekana i poświęcenie pomnika i całej parafii Sercu Pana Jezusa. Wspólnie odczytano przeznaczony na to tekst. Miejscowy ks. proboszcz podziękował wszystkim ofiarodawcom i uczestnikom uroczystości”.

⁶² Zob. L. Ploetz, *Fato profugi*, Neumünster 1965, s. 54.

⁶³ Archiwum Państwowe w Olsztynie, Oddział w Nidzicy, Starostwo Powiatowe w Nidzicy (dalej: APO Ni, SPN), sygn. 148/37, Wykaz kościołów i innych obiektów kościelnych należących do innych wyznań na terenie miasta Nidzica, z 28 I 1948 r., s. 28.

Po II wojnie światowej

Od połowy maja 1945 r. proboszczem w parafii białuckiej był ks. Eugeniusz Kobyliński (1945-1955)⁶⁴. W roku 1946 ks. proboszcz był członkiem komisji społecznej do rozdziału darów z UNRR-y. Przed podjęciem podziału darów sporządzono wykaz potrzebujących w parafii. Ze spisu wynika, że na terenie Białut mieszkało 365 potrzebujących pomocy⁶⁵. Dnia 18 sierpnia 1946 r. wybrano radę parafialną, której przewodniczącym został Jan Telus, a zastępcą Augustyn Kołakowski. Kilka dni później, 25 sierpnia, wybrano parafialny oddział Czerwonego Krzyża. Ks. proboszcz E. Kobyliński w sierpniu 1946 r. podjął starania o otwarcie szkoły rolniczej w ponemieckim budynku szkolnym⁶⁶. Ks. Kobyliński nie wyrażał zgody na oddzielenie od parafii wsi Brodowo i przyłączenie jej do parafii Hłowo, zaznaczając, że i tak mała parafia białucka jeszcze bardziej się pomniejszy i zubożeje. Postulował, by do parafii przyłączyć dwie wioski, które leżące bardzo blisko Białut przed plebiscytem przynależały do parafii, a później zostały włączone do kościoła w Napierkach, a mianowicie Wolę i Krokowo⁶⁷. W 1947 r. ks. proboszcz E. Kobyliński wraz z radą parafialną podjął decyzję o remoncie zniszczonego kościoła parafialnego. Potrzebne środki na remont miały być zgromadzone z ofiar od parafian, każda z rodzin miała przeznaczyć na ten cel po 100 zł. W Białutach ofiary miał zebrać Kołakowski, z Horabia – Żuralski, z Purgalek – Krajewski, z Brodowa – Jastrzębowski, a z Dźwierzni – Kwaśniewski⁶⁸. Prace remontowe posuwały się powoli, ale wymagały dużych nakładów finansowych⁶⁹. Brakujące środki pokrywano ze sprzedaży torfu z łąk proboszczowskich.

---

⁶⁴ W pierwszych miesiącach po zakończeniu II wojny światowej, ks. E. Kobyliński wyświęcił kilka kościołów poewangelickich w byłych Prusach Wschodnich m.in. w Kozłowie, Sarnowie, Kanigowie i Sławce Małej. Zob. ADN, Teczka parafii Kozłowo, Pismo wiernych parafii Kozłowo do Kurii Biskupiej w Olsztynie, z 18 XI 1955 r. Ks. J. Wiśniewski podał błędne daty duszpasterzowania w parafii białuckiej ks. E. Kobylińskiego, a mianowicie: 1947-1953. Zob. J. Wiśniewski, *Kościoły i kaplice*, cz. II, s. 518.

⁶⁵ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 68.

⁶⁶ Tamże, s. 69.

⁶⁷ Tamże, s. 70.

⁶⁸ Tamże, s. 73-74.

⁶⁹ Tamże, s. 75. W sporządzonym dokumencie czytamy, że „dnia 29 maja członek Rady Parafialnej Białuty zebrał z Horabia na remont kościoła w Białutach 1850, zł”.

Członkowie rady parafialnej w Białutach w 1947 r. postulowali, by na rzecz gminy katolickiej przejąć kościół poewangelicki⁷⁰. Mimo starań świątynia ewangelicka nadal pozostała własnością Kościoła ewangelicko-augsburskiego⁷¹.

W roku 1951 r. parafia liczyła około 700 wiernych. W niedzielnych mszach św. w okresie letnim uczestniczyło około 180 osób, a zimą około 60 osób. U Komunii św. wielkanocnej było około 600 wiernych. W tymże też roku w granicach parafii mieszkała jedna rodzina niesakramentalna⁷². Ks. E. Kobyliński niejednokrotnie był oskarżany przez parafian o brak gorliwości duszpasterskiej⁷³, co powodowało wiele nieporozumień⁷⁴. W piśmie skierowanym do rządu diecezji chełmińskiej⁷⁵, ks. Kobyliński zaznaczył, że: „(...) większość tutejszej ludności działa pod wpływem wrogiego nastawienia do Kościoła”⁷⁶. Mimo to z każdym rokiem relacje pomiędzy ks. proboszczem Kobylińskim a parafianami

---

⁷⁰ APO, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR), syg. 1141/3252, Wykaz gospodarstw proboszczowskich z 1949 r. Ziemię parafialną Kościoła ewangelicko-augsburskiego dzierżawił Józef Bruzda.

⁷¹ Zob. Protokollbuch der Sitzungen, s. 75. Zob. K. Bielawny, Kościół ewangelicko-augsburski na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej w spojrzeniu historyczno-ekumenicznym, Olsztyn 2008, s. 44.

⁷² APBi, Teczka nr 5, Kwestionariusza z wizytacji kanonicznej parafii Białuty sporządzony 12 VI 1951 r.

⁷³ APO, KW PZPR, syg. 1141/3252, Sprawozdanie z przebiegu konferencji księży w Olsztynie w dniu 8 I 1951 po linii pokoju, z 14 I 1951 r.

⁷⁴ APBi, Teczka nr 5, Protokół spisany przez ks. dziekana Góreckiego o działalności duszpasterskiej ks. E. Kobylińskiego w biurze parafialnym w Białutach 26 VII 1948 r.; Pismo ks. dziekana lidzbarskiego Górskiego do Kurii Biskupiej w Pelplinie z 15 IX 1953 r.

⁷⁵ Zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, s. 110-111. Rządca diecezji chełmińskiej w latach 1946-1972 był Kazimierz Józef Kowalski. Urodził się 2 marca 1896 r. Święcenia prezbiteratu przyjął w Poznaniu, w kolejnych latach studiował w Rzymie, Louvain i w Rzymie. Dnia 4 marca 1946 r. został mianowany biskupem diecezji chełmińskiej, uroczystość przyjęcia sakry biskupiej odbyła się 4 sierpnia 1946 r. Był zatroskany o powołania kapłańskie, erygował wiele nowych parafii, uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II, autor licznych prac teologicznych i filozoficznych.

⁷⁶ APBi, Teczka nr 5, Protokół spisany przez ks. dziekana Góreckiego o działalności duszpasterskiej ks. E. Kobylińskiego w biurze parafialnym w Białutach 26 VII 1948 r.

pogarszały się⁷⁷. W dniu 30 maja 1951 r. odbyła się uroczystość żałobna w lasach białuckich w intencji wszystkich tych, którzy zostali zamordowani z rąk hitlerowskich. Uczestniczyło w niej koło 70 duchownych z OKK⁷⁸ i tow. Moczar⁷⁹.

W roku 1950 ks. Kobyliński udzielił chrztu 50 dzieciom i pobłogosławił 9 małżeństw⁸⁰. Ks. Kobyliński parafię opuścił w pierwszych dniach czerwca 1955 r.

W latach 1955-1958 w parafii Białuty duszpasterzował ks. Alojzy Hejka⁸¹. Parafię objął 9 czerwca 1955 r. Przed nowym duszpasterzem stało wiele trudu i pracy, by po okresie powojennym uporządkować życie moralne, religijne i gospodarcze w parafii białuckiej. Parafia była pozbawiona stałych dochodów, które wcześniej zapewniały grunty rolne i gospodarstwo rolne przy parafii. Brak zabezpieczenia finansowego i małe wsparcie ze strony wiernych powodowało coraz większą ruinę w budynkach gospodarczych. W dniu przejęcia parafii przez ks. Hejkę budynki były w bardzo złym stanie. W protokole zdawczo-odbiorczym czytamy: „(...) stajnia, świnia i u góry spichlerz w stanie opłakanym. Stodoła zbudowana w 1917 r. zawala się. Organistówka – dom pod słomą, półruina, dom roboczy i stajenka rozpadają się. Żywy i martwy inventarz po wojnie zupełnie zniknął”⁸². W roku 1956 budynki parafialne były w bardzo złym stanie. Stodoła wymagała rozbiórki, a budynki gospodarcze natychmiastowego remontu. Materiały budowlane pozyskane z rozbiórki zniszczonej stodoły ks. proboszcz Hejka przeznaczył na remont budynków gospodarczych⁸³. W połowie lat pięćdziesiątych XX w. w okresie letnim w niedzielnych mszach św. uczestniczyło około 150 osób (około 22%), zaś w okresie zimowym około 60 osób (około

---

⁷⁷ Tamże, Pismo ks. dziekana lidzbarskiego Góreckiego do Kurii Biskupiej w Pelplinie z 15 X 1953 r.

⁷⁸ OKK – Okręgowa Komisja Księży

⁷⁹ APO, KW PZPR, syg. 1141/3252, Sprawozdanie z przebiegu uroczystości w dniu 30 V br. W miejscowości Białuty, pow. Działdowo, z 31 V 1951 r.

⁸⁰ APBi, Teczka nr 5, Sprawozdanie roczne ks. E. Kobylińskiego do Kurii Biskupiej w Pelplinie z 27 XI 1951 r.

⁸¹ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518.

⁸² APBi, Teczka nr 5, Protokół przekazania beneficjum i kościoła nowo mianowanemu proboszczowi ks. A. Hejce z 9 VI 1955 r.

⁸³ Tamże, Pismo ks. wikariusza generalnego diecezji chełmińskiej A. Karczyńskiego do ks. administratora A. Hejki z 28 VI 1955 r.

9%)⁸⁴. Parafia liczyła wówczas około 700 wiernych, pomniejszała się o jedną wioskę Brodowo⁸⁵, które zostało przyłączone do parafii w Narzymbiu⁸⁶.

Po pogrzebie ks. Hejki ks. dziekan Wincenty Górecki⁸⁷ sporządził dość dokładne sprawozdanie, w którym czytamy, że: „W niedzielę dnia 16-go bm. po skończonym nabożeństwie zasnął ks. Hejka w Białutach”. Przez cały tydzień odprawiał jeszcze msze św. w kościele parafialnym. Zmarł 22 lutego 1958 r., a pogrzeb odbył się w piątek 28 lutego⁸⁸. Po śmierci ks. Hejki parafią białucką administrował ks. Broniszewski z Iłowa.

Rządca diecezji chełmińskiej 15 marca 1958 r. wikariuszem-ekspozytem parafii białuckiej mianował ks. Michała Struka (1958-

---

⁸⁴ Tamże, Kwestionariusza z wizytacji kanonicznej parafii Białuty sporządzony 18 I 1956 r.

⁸⁵ Tamże, Pismo ks. M. Struka do ks. kan. Stefana Trzcńskiego z 26 XI 1971 r.

⁸⁶ Tamże, Kwestionariusza z wizytacji kanonicznej parafii Białuty sporządzony 18 I 1956 r.

⁸⁷ IPN Bi, syg. 087/207/1, Pismo starszego oficera operacyjnego Wydz. III-go kpt. Z. Strzeńskiego do z-cy naczelnika Wydziału III-go KWMO w Olsztynie, z 30 IX 1957 r.

⁸⁸ APBi, Teczka nr 5, Pismo ks. dziekana Góreckiego do kurii biskupiej w Pelplinie z 28 II 1958 r. W sprawozdaniu ks. dziekana lidzbarskiego czytamy, ks. Hejka: „(...) pierwszego ataku serca doznał w czwartek, w piątek był na poczcie i tamże powtórzył się czwartkowy atak. W piątek po południu odprawił Drogę Krzyżową, której w swej gorliwości nie chciał opuścić. Następnie położył się do łóżka i w sobotę dnia 22-go nie wstał, przesyłając do poczty kwitek z prośbą o przesłanie mu sumiasty na niedzielę z Działdowa, którego mu przyobiecałem. W sobotę o godzinie 16-tej zmarł nagle ks. Hejka. (...) w środę dnia 26 lutego odbyła się eksportacja śp. ks. Hejki w Białutach do kościoła parafialnego. Z ramienia Prześwietnej Kurii Biskupiej przybył delegat ks. prałat Dąbrowski, który w towarzystwie 16-tu kapłanów, w tym 5-ciu z diecezji płockiej, wyprowadził zwłoki zmarłego z plebanii, wśród bardzo licznie zebranych parafian do kościoła. Po odśpiewaniu żałobnych nieszporów, odmówił ks. prałat różaniec za zmarłego. W czwartek 27-go lutego odprawił ks. prałat Dąbrowski wigilię z 17-tu kapłanami. Msze św. odprawili, przy głównym ołtarzu ks. prałat w asyście, równocześnie przy bocznych ołtarzach, ks. radca Broniszewski i ks. dziekan Górecki. W międzyczasie wyspiewadali księża sporo wiernych i przystąpiło do Stołu Pańskiego ca 120. Po skończonych Mszach św. przemówił z ambony ks. prałat do wiernych, wspominając gorliwą pracę zmarłego, zachęcając do spełniania obowiązków religijnych a zwłaszcza spowiedzi i Komunii św. wielkanocnej. Kościół był zapelniony wiernymi i można było zauważyć szczerze przywiązanie do swego duszpasterza i wielkie wzruszenie. Ks. delegat wyprowadził zwłoki na cmentarz przy kościele do wymurowanego grobu”.

1990)⁸⁹. Przekazanie parafii nowemu rządcy parafii odbyło 29 lipca 1958 r., w obecności ks. dziekana Góreckiego z Działdowa⁹⁰, ks. radcy Broniszewskiego z Iłowa, pana syndyka Lewickiego z Pelplina i członków rady parafialnej w składzie: Józef Kownacki z Białut, Józef Ratajczyk z Białut i Paweł Bartkowski z Dźwierzni. W chwili podjęcia pracy przez ks. M. Struka do parafii przynależało ponad 90 ha ziemi, w tym było około 36 ha ziemi ornej, około 31,5 ha torfowisk i około 21,8 ha ziemi było dokupionej. Warto tu nadmienić, że część powyższych gruntów władze komunistyczne odebrały parafii⁹¹, część wydzier-

---

⁸⁹ APBi, Teczka nr 5, Pismo Kurii Biskupiej Chełmińskiej do ks. M. Struka z 15 III 1958 r. Podjęcie pracy w parafii białuckiej przez ks. Struka było bardzo niemile widziane przez władze komunistyczne. Zarzucano ks. Michałowi łamanie prawa. Dnia 25 lutego 1959 r. został wezwany do Urzędu ds. Wyznań w Warszawie. Kierownik referatu podważał prawomocność mianowania ks. Struka wikariuszem-expozytem. Zaznaczając, że ma być to jak najszybciej zmienione. Ks. Struk odpowiadając, rzekł: „(...) wyjaśniłem w całej rozciągłości praworządność Kurii Biskupiej w Pelplinie, wykazując orędownikiem i dekretem że jestem wikariuszem ekspositem w zależności od Iłowa. Zarzuty urzędnika – kierownika referatu śmieszne, np. ksiądz chrzci w Białutach dzieci, odprawia pogrzeby itp. Wyjaśniłem, że i Pan w nagłym wypadku może ochrzcić... W dalszej rozmowie wykazałem łamanie praworządności ludowej przez Referat Wyznań w Olsztynie w stosunku do mojej osoby, po powrocie z aresztu usunięto mnie z zajmowanego stanowiska w Mikołajkach, nie zwrócono do dzisiaj zabranych rzeczy, (...) łamanie praworządności ludowej w związku z usunięciem mnie ostatnio ze szkół, brutalne odnośnienie się urzędnika Ministerstwa Oświaty w pokoju nr 103, kiedy zwróciłem się z prośbą o naukę religii w Białutach, wyrzucił mnie za drzwi, grożąc aresztowaniem”.

⁹⁰ IPN Bi, syg. 087/201/1, Pismo starszego oficera operacyjnego Wydz. III-go kpt. Z. Strześniewskiego do z-cy naczelnika Wydziału III-go KWMO w Olsztynie, z 30 IX 1957 r.

⁹¹ APBi, Teczka nr 5, Protokół tradycji sporządzony przez ks. dziekana lidzbarskiego z dnia 29 VII 1958 r. W dokumentacji parafialnej odnajdujemy protokół w sprawie przejścia na rzecz Państwa nieruchomości ziemskiej w Białutach. Czytamy w nim: „(...) na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejściu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. UR. D. Nr 9 poz. 87) ob. Pełnomocnik Falkowski Henryk insp. Prez. Warsz. Woj. Rady narodowej Wydz. Rolnictwa i leśnictwa przy udziale Komisji w składzie:

- a/ Spadkowskiego Alojzego ref. Prez. Pow. R. nar. W Działdowie
- b/ Kowalewskiego Maksymiliana sekr. Prez. GM. R. Nar. W Iłowie
- c/ Młynarskiego Stanisława przewodniczącego Spółdz. Produkt. W Białutach
- d/ Szczepańskiego Feliksa prezesa G.S. w Iłowie

zawiono rolnikom białuckim. Ziemia odebrana parafii była użytkowana przez PGR Białuty, a wcześniej przez Spółdzielnię produkcyjną.

Ks. Struk⁹² przez całe lata swego pobytu w Białutach dbał o wyposażanie świątyni w szaty i naczynia liturgiczne. W niedzielę 6 lipca 1958 r. poświęcił chorągiew procesyjną ku czci Serca Jezusowego⁹³, zaś 16 sierpnia poświęcił figurę Matki Bożej w Dźwierzni, wykonaną przez Daszkiewicza⁹⁴. Przy figurze każdego roku wierni z Dźwierzni gromadzili się na wspólnej modlitwie, śpiewając w maju Litanię Loretańską, a w październiku na wspólnej modlitwie różańcowej⁹⁵. W tym samym miesiącu 1958 r. ks. Struk poświęcił także krzyż przydrożny w Białutach, który zniszczyli i usunęli Niemcy czasie II wojny światowej⁹⁶. Po rekolekcjach ku czci św. Stanisława Kostki, 11 listopada ks. Michał poświęcił feretrony Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny i Matki Boskiej Częstochowskiej, Serca Jezusowego i św. Jó-

W obecności ks. proboszcza Eugeniusza Kobylińskiego dokonał w dniu 7 grudnia 1950 r. przejęcia nadwyżki ponad 50 ha na rzecz Państwa nieruchomości ziemskiej Białuty pow. Działdowo należącej do Rzym. Kat. parafii w Białutach. Stan wymienionej nieruchomości ziemskiej przedstawia się jak następuje: „(...) ogólny obszar 90,08,38 ha z czego przejęto 40,08,38 ha. (...) Majątek Białuty (...) przekazuje się (...) w zarząd Spółdzielni Produkcyjnej II tyku w Białutach reprzyz. przez przewodniczącego”. Protokołu nie podpisał ks. proboszcz E. Kobyliński, nie godząc się z bezprawnym odebraniem parafii ziemi.

⁹² Zob. J. Wiśniewski, Kościoły i kaplice, cz. II, s. 518.

⁹³ APBi, Złota księga, Poświęcenie chorągwi Serca Jezusowego w parafii Białuty 6 VII 1958 r. Chrzestnymi poświęcenia nowej chorągwi byli m.in.: Jan Wojciechowski, Jadwiga Wauzakiewicz, Krystyna Kaczerska, Jan Walerowicz, Zofia Byleń, Henryk Balicki, Janina Wójcik, Henryka Ciesielska, Jadwiga Jakim, Marianna Michalska, Stanisław Ryczkowski, Franciszek Wójcik, Zofia Sobiecka, Stanisława Sobiecka, Franciszka Morawska, Mirosława Młyńska, Leonard Matliński, Mieczysław Zieliński, Zenon Michalski, Józef Sobiecki, Stanisława Czaplicka, Helena Dolna, Mikołaj Olszewski, Monika Bońkowicka, Jan Małecki, Anna Kruszyńska, Cecylia kapala i wielu innych.

⁹⁴ APBi, Złota księga, Poświęcenie chorągwi Serca Jezusowego w parafii Białuty z 17 VIII 1958 r.

⁹⁵ Tamże, Teczka nr 6, Pismo ks. proboszcza M. Struka do Kurii Biskupiej w Pelplinie, z dnia 9 VIII 1958 r.

⁹⁶ Tamże, Pismo ks. proboszcza M. Struka do Kurii Biskupiej w Pelplinie, z dnia 2 VIII 1958 r.

zefa⁹⁷. Kolejnym zakupem do świątyni było tabernakulum pancerne, które wykonała firma Pałaszyński w Warszawie. Uroczyste poświęcenie odbyło się 9 lipca 1960 r., a dokonał tego ks. dziekan Wincenty Górecki⁹⁸, proboszcz z Działdowa⁹⁹. W 1962 r., 1 kwietnia, ks. Michał Struk poświęcił nową chorągiew ofiarowaną Najświętszej Maryi Panie Niepokalanie Poczętej,¹⁰⁰ a w roku 1980 nowy baldachim, który służy wierzącym w parafii do dnia dzisiejszego¹⁰¹.

W dniu 16 sierpnia 1958 r. odbyło się zebranie rady parafialnej, która podjęła uchwałę o sprzedaży części ziemi parafialnej. I tak, Karczorski za dwie morgi ziemi proponował zapłacić 7,5 tys. zł, Józef Balicki 10 tys. zł, Bonikowski 10 tys., Pawłowski 8 tys., Bułak 10 tys., Paroziński 15 tys. zł, Henryk Balicki 10 tys. zł, a Józef Kownacki za jeden hektar proponował 20 tys. zł¹⁰². Część gruntów została sprzedana. Część była uprawiana przez PGR Białuty, parafia nie otrzymywała żadnego wynagrodzenia za zabraną ziemię przez kilka lat.

Niebawem po objęciu parafii ks. Struk zorganizował misje parafialne, które odbyły się w dniach 7-14 września 1958 r. W zaproszeniu skierowanym do parafian, ks. proboszcz podał dokładny program misji, a kończąc pismo, pisał: „(...) ukochanym parafianom życzę jak najobfit-

---

⁹⁷ Tamże, Złota księga, Poświęcenie feretronów dnia 11 XI 1959 r. Ks. Struk tak opisał to wydarzenie: „(...) w niedzielę 11 listopada 1959 r. na sumie, o godzinie 11.00 po świętych rekolekcjach ku czci św. Stanisława Kostki – zostało dokonane poświęcenie wyżej wymienionych feretronów przy zaszczytnym udziale chrześniach. Młodzież męska i żeńska z Białut w charakterze chrześniach do feretronu Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny. Młodzież męska i żeńska z Dźwierzni, Purgalek, Prusek, Szczepki, Chorólna do feretronu Serca Jezusowego”.

⁹⁸ IPN Bi, syg. 087/201/2, Pismo mjr. M. Grusiewicz z-cy komendanta powiatowego MO w Działdowie do naczelnika Wydziału IV-go KWMO SB w Olsztynie, z 15 V 1964 r. Ks. dziekan W. Górecki zaliczany był przez SB do elementu wrogiego wobec rzeczywistości socjalistycznej. W 1964 r. do pozyskania informacji o ks. Górskim zaangażowano trzech tajnych współpracowników, o pseudonimie: Cichy, Tadeusz i Onufry.

⁹⁹ APBi, Złota księga, Poświęcenie pancernego tabernakulum w kościele św. Jakuba w Białutach, dnia 9 VII 1961 r.

¹⁰⁰ Tamże, Poświęcenie chorągwi NMP Niepokalanie Poczętej, dnia 1 IV 1962 r.

¹⁰¹ Tamże, Poświęcenie nowego baldachimu, dnia 6 IV 1980 r.

¹⁰² Tamże, Księga Protokołów Rady Parafialnej Białuty od roku 1958, Protokół Rady Parafialnej z dnia 16 VIII 1958 r.

szych łask misji świętych. Wasz kochający Was ks. Michał Struk¹⁰³. Po zakończonych misjach przesłał sprawozdanie, w którym zanotował: „(...) parafianie gorliwie korzystali z nauk misyjnych i codziennej Komunii św. Wzrosło po misjach życie Eucharystyczne. Poświęcenie krzyży misyjnych i procesje to wspaniałe manifestacje, ekspiacyjne, zwłaszcza w czasie kiedy krzyże usuwano ze szkół¹⁰⁴. Kończył pismo, relacjonując, jak rodzice bronili krzyży w szkołach na terenie parafii.

W roku 1959 wymalowano kościół i pozłożono ambonę, główny ołtarz i dwa boczne, organy, chrzcielnicę, drogę krzyżowa i wiele innych pomniejszych elementów. Prace wykonywał Lucjan Syrek z Częstochowy¹⁰⁵. W tymże roku ks. Struk dokonał renowacji zniszczonych witraży w kościele białuckim i w Napierkach. Prace renowacyjne prowadził Stanisław Powalisz z Poznania¹⁰⁶. W 1960 r. za zgodą Kurii Biskupiej ks. Struk planował wybudowanie nowej organistówki na miejscu dawnego domu kościelnego. Jednak plany nie zostały zrealizowane z powodu braku funduszy i zgody władz administracyjnych.

Beneficjent w Białutach, czyli ksiądz proboszcz białucki, był zobowiązany także do sprawowania mszy św. za fundatorów na rzecz parafii. I tak w 1958 r. były sprawowane msze św. fundacyjne:

1. Fundacja hrabiego Kazimierza Krasieńskiego ustanowiona 3 X 1869 r., a zatwierdzona 28 XI 1869 r. – częste memento w mszy św.
2. Fundacja księdza proboszcza Czakta ust. 4 VIII 1888 a zat. 3 X 1888 r. – cztery czytane msze św., jedna wzmianka na ambonie.
3. Fundacja Romualda Klozowskiego ust. 2 X 1864 r. a zat. 7 XI 1864 r. – jedna czytana msza św. i jedna wzmianka na ambonie.

---

¹⁰³ Tamże, Teczka nr 7, Zaproszenie na misje święte z 23 VIII 1958 r.

¹⁰⁴ Tamże, Teczka nr 6, Pismo ks. m. Struka do Kurii Biskupiej w Pelplinie, z dnia 16 IX 1958 r.

¹⁰⁵ Tamże, Złota księga, Poświęcenie feretronów Niepokalanego Poczęcia NMP i Serca Jezusowego, dnia 11 XI 1959 r.; Tamże, Teczka nr 4, Malowanie kościoła w Białutach w latach 1959-1960.

¹⁰⁶ Tamże, Teczka nr 8, Pismo Stanisława Powalisza z Poznania do ks. proboszcza M. Struga z dnia 11 V 1959 r.

4. Fundacja Wawrzyńca Dukowskiego ust. 3 I 1873 r. a zat. 30 II 1873 r. – jedna śpiewana msza św., dwie czytane msze św. i jedna wzmianka na ambonie.
5. Fundacja Jakuba Falkusa ust. 17 XII 1885 r. a zat. 2 I 1886 r. – jedna śpiewana msza św. i jedna wzmianka na ambonie.
6. Fundacja ks. proboszcza Antoniego Siemcza – cztery śpiewane msze św.
7. Fundacja ks. bpa Jana Marwicza (bp Jan Nepomucen von Marwitz)¹⁰⁷ – jedna czytana msza św.
8. Fundacja Pauliny i Julianny Tellik ust. 22 VIII 1886 r. a zat. 25 VIII 1886 r. – cztery czytane msze św.
9. Fundacja Julianny Kulasińskiej ust. 28 I 1888 r. a zat. 5 VII 1888 r. – pięć czytanych mszy św.
10. Fundacja Kaspra i Elżbiety Hoffman – jedna czytana msza św.
11. Fundacja Marcina i Anastazji Rychliński ust. 10 X 1888 r. a zat. 4 I 1889 r. – utrzymanie światła wiecznej lampki, dwie czytane msze św. i jedna wzmianka na ambonie.
12. Fundacja Wilhelma Krajewskiego ust. 1 X 1889 r. i zat. 14 XI 1889 r. – jedna śpiewana msza św. i jedna wzmianka na ambonie.
13. Fundacja Kazimierza Jędrzejewskiego ust. 10 III 1891 r. i zat. 20 II 1892 r. – cztery czytane msze św.
14. Fundacja wikariusza biskupiego diecezji chełmińskiej ust. 2 I 1893 r. a zat. 1 V 1893 r. – na składki do Towarzystwa Melioracyjnego.
15. Fundacja Funduszu Budowy fundatora nieznanego dla Kraśzewa ust. 30 III 1906 r. a zat. 6 VI 1906 r.

---

¹⁰⁷ Zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, s. 137. Ks. bp chełmiński J. Marwitz urodził się 20 IV 1795 r. Świecenia kapłańskie przyjął w 1830 r. Pracował w parafii NMP w Toruniu (1830-1832) i Tucholi (1832-1842). W czasie rządów diecezją powiększył sieć parafialną, dbał o wydanie nowych katechizmów i śpiewników dla swych diecezjan, także dla wiernych polskojęzycznych, z jego inicjatywy powstało pismo diecezjalne, powiększył budynki seminaryjne. Stał na straży autonomii Kościoła, przede wszystkim w okresie kulturkampfu.

16. Fundacja ks. proboszcza Jana Gorczyńskiego ust. 5 II 1911 r. a zat. 7 III 1911 r. – jedna wzmianka na ambonie i dwadzieścia czytanych mszy św.¹⁰⁸

Po przybyciu w 1958 r. nowego duszpasterza do Białut, ks. M. Struka, ożywiło się także życie religijne¹⁰⁹. Wielu parafian ponownie zaczęło systematycznie uczestniczyć w niedzielnej Eucharystii. W niedzielę w okresie letnim w mszach św. uczestniczyło około kilkuset osób, zaś zimą także była to spora grupa. Parafia liczyła wówczas 824 wiernych¹¹⁰. W okresie wielkanocnym do Komunii św. w 1961 r. przystąpiło 596 parafian. Mimo pozytywnych danych statystycznych praca duszpasterska od nowego proboszcza wymagała dużego zaangażowania i ogromnej cierpliwości. Ks. M. Struk tak scharakteryzował swych parafian: „(...) parafia składa się przeważnie z PGR-ów¹¹¹. Rodziny robotnicze często się zmieniają. Przybywają rodziny opuszczone

---

¹⁰⁸ APBi, Teczka nr 5, Spis mszy św. fundacyjnych sporządzony przez ks. M. Struka z 22 VII 1958 r.

¹⁰⁹ IPN Bi, syg. 087/229/2, Wniosek o zezwolenie o areszt M. Struka podpisany przez Naczelnika Wydziału XI WUBP w Olsztynie S. Augustyniaka z 3 III 1954 r. Ks. M. Struk przed przybyciem do parafii białuckiej duszpasterzował m.in. w parafii Mikołaju w pow. Nowe Miasto. Władze komunistyczne, starając się ukrócić dynamiczną działalność młodego proboszcza, rozpoczęły akcje oskarżania o działalność wrogą przeciwko Polsce w latach 1942-1944 na terenie Suchrynia, w pow. Hrubieszów. Zarzucano ks. Strukowi współpracę z bandami ukraińskimi. Areszt ks. Michała w opinii funkcjonariusza UB, miał zapobiec dalszym wpływom duchowieństwa na życie społeczne i polityczne. W raporcie czytamy: „(...) areszt w/w miałby swoje uzasadnienie również i w tym, że gromada i gmina na której w/w zamieszkuje jest wybitnie kulacka i składająca się z b. czł. S.N. oraz oporna w akcjach państwowych. Element ten jest mocno klerykalny i sfanatyzowany i zdemaskowanie w/w winno wpłynąć na zmniejszenie zaufania do kleru”. W dalszej części zgromadzonego materiału obciążającego ks. Struka przedstawiano jego antyspołeczne wypowiedzi w stosunku do nowego ustroju i państwa komunistycznego. Ks. M. Struk był trzy lata więziony w obozach hitlerowskich i trzy lata w obozach stalinowskich.

¹¹⁰ APBi, Teczka nr 5, Kwestionariusz przed wizytacyjny, sporządzony przez ks. M. Struka z 14 VI 1961 r. Według danych latem w niedzielnych mszach św. uczestniczyło około 700 osób, zaś zimą około 400 wiernych. Należy przypuszczać, że dane podane przez ks. Michała są znacznie zawyżone. Nawet jeśli, frekwencja wzrosła w uczestnictwie we mszach św. niedzielnych i świątecznych, to nie aż tak znacznie, jak to zaprezentowano w kwestionariuszu.

¹¹¹ PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne

religijnie”¹¹². Ubolewał także nad ogromnym pijaństwem w parafii. W czasie posiedzenia Rady Parafialnej z inicjatywy ks. M. Struka podjęto dyskusję nad niską frekwencją na mszach św. niedzielnych i świątecznych. Jeden z radnych stwierdził, że: „(...) powodem słabego uczęszczania na msze św. niedzielne jest silny mróz – odległość kilku kilometrów do kościoła – brak ciepłej odzieży. Inni radni to zdanie popierają, dodając, że jest wielka opieszałość i lenistwo religijne. Wystarczy raz opuścić mszę św., a już się zaniedba swój obowiązek”. Dyskusję kończono postulatem, by każdy radny w swym rejonie mobilizował parafian do uczestnictwa w niedzielnych i świątecznych mszach św.¹¹³

Ks. M. Struk za zgodą rady parafialnej wyremontował dwa pokoje na plebanii, postawił dwa piece kaflowe, zakupił szafę na akta parafialne, cztery krzesła i zwykłe biurko. Wiosną 1959 r. rozpoczęto gradzenie cmentarza. W tym czasie zatrudniono organistę i kościelnego na jeden rok, Jana Kamińskiego. W protokole odnajdujemy zapis, w którym czytamy, że: „(...) biorąc pod uwagę dobre wyposażenie pana organisty, Rada Parafialna żąda jak najsumienniejszego wykonywania swoich obowiązków dla kościoła i dobra wszystkich parafian i wiernych”. Jednak w parafii białuckiej Kamiński nie przepracował całego roku. Po nim w listopadzie posadę organisty objął Henryk Konopacki¹¹⁴.

Oprócz ofiar składanych na potrzeby utrzymania parafii wierni w roku 1959 płacili za ławki 30 zł od miejsca na pół roku¹¹⁵. Był to niewielki dochód w skali roku. Warto tu zaznaczyć, że pozbawienie parafii ziemi i inwentarza żywego znacznie ją zubożyło¹¹⁶. Parafii nie było stać ze względów finansowych na remontowanie posiadanych budynków, a pilna była potrzeba remontu, choćby domu robotniczego należącego do parafii. Budynek był w opłakanym stanie, groził zawaleniem¹¹⁷. Mi-

---

¹¹² APBi, Teczka nr 5, Kwestionariusz przed wizytacyjny sporządzony przez ks. M. Struka z 14 VI 1961 r.

¹¹³ Tamże, Księga Protokołów Rady Parafialnej w Białutach od 1958 r., Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 2 II 1961 r.

¹¹⁴ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 8 XI 1959 r.

¹¹⁵ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 2 II 1959 r.

¹¹⁶ Dz. U. z 1950, nr 9 poz. 87. Ustawa z dnia 20 III 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego.

¹¹⁷ APBi, Księga Protokołów Rady Parafialnej w Białutach od 1958 r., Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 28 VII 1961 r.

mo bardzo skromnych środków ks. Struk w miarę swych możliwości starał się, by świątynia była czysta, zadbana i mogła w jak najlepszym wystroju służyć wiernym. Także dbał o remont plebanii, która służyła od wielu już lat parafii¹¹⁸. Władze administracyjne państwa komunistycznego starały się pozbawiać parafie także gruntów i budynków, które pozostały, poprzez nakładanie każdego roku horrendalnych podatków, z których wspólnoty parafialne nie były w stanie się wywiązywać. Częstościami gośćmi księży proboszczów byli komornicy, którzy przybywali do parafii, by w zamian za nie zapłacony podatek parafię pozbawić choćby zabytków, np. obrazów z kościoła czy rzeźb¹¹⁹. W przypadku parafii białuckiej, dnia 27 listopada 1961 r., pod osłoną nocy przedstawiciele władz administracyjnych i funkcjonariusze MO¹²⁰ wkroczyli do plebanii, zachowując się arogancko, zabrali ze spichlerza plebanii 26 worków gryki, za niedostarczenie odpowiedniej ilości żywca w 1960 r. Cała akcja trwała ponad trzy i pół godziny. Ks. M. Struk w piśmie do Kurii biskupiej w Pelplinie zaznaczył, że: *Akcja miała być zastraszaniem za naukę lekcji religii w salce parafialnej*. Worki z gryką wywieziono do Mławy. Władze administracyjne w dniu następnym w rozmowie z ks. Strukiem ubolewały z powodu takiego zajścia¹²¹. Jednak dziś z całą odpowiedzialnością można rzec, że wówczas wcześniej o całej akcji były poinformowane przez funkcjonariuszy tajnej policji politycznej.

Każdego roku ks. proboszcz M. Struk w niedzielę poprzedzającą odpust parafialny odprawiał mszę św. polową z procesją żałobną w lesie białuckim, w miejscu kaźni ofiar hitleryzmu¹²². Po uroczystościach żałobnych za pomordowanych w lesie białuckim ks. proboszcz przesłał krótkie sprawozdanie z uroczystości, w którym czytamy: „(...) w niedzielę 20 lipca br. odbyły się w lasach białuckich uroczystości religijne – msza św. za dusze pomordowanych śp. księży biskupów płockich, za dusze kapłanów i wiernych. Płomienne kazanie czysto religijne wygłosił ks. dziekan z Mławy, poczym odbyła się procesja żałobna z pięciu

¹¹⁸ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 6 VIII 1961 r.

¹¹⁹ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 5 XI 1961 r.

¹²⁰ MO – Milicja Obywatelska

¹²¹ APBi, Teczka nr 6, Pisma Kurii Biskupiej w Pelplinie do ks. M. Struka od 1 IV 1958 r., Pismo z dnia 2 XII 1961 r.

¹²² Tamże, Pismo ks. M. Struka do ks. bpa Kazimierza Kowalskiego w Pelplinie, z 22 VI 1960 r.

stacjami. Frekwencja wiernych wielka. Władze świeckie, społeczne i polityczne nie wzięły żadnego udziału w tych uroczystościach. (...) Publiczne modły w tych lasach w miejscu śmierci tylu tysięcy wiernych i śmierci księży biskupów z obozu działdowskiego miłe są wiernym i rodzinom poległych. Lud nazywa je odpustem za dusze pomordowanych i prosi, aby te modły tam się odbywały każdego roku¹²³. Wspólna modlitwa gromadziła wielu parafian i w kolejnych latach, także tych, którzy jeszcze w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. pamiętali tamte tragiczne wydarzenia.

W 1961 r. na zlecenie Kurii Biskupiej Diecezji Warmińskiej w Olsztynie z 7 stycznia przekazano monstrancję zabytkową srebrno-złotą z dedykacją: Joan Krasieński, Eppus LorymrnSuffrag. Chelmen.fieri curavit p. Ecclesis in Bialuten 19 Mart. Ao. 1754, własność parafii białuckiej, wywiezionej w czasie okupacji hitlerowskiej przez ks. proboszcza z Nidzicy Ramla. Przejęcia zabytkowej monstrancji w biurze parafialnym w Nidzicy w dniu 13 stycznia 1961 r. dokonał na rzecz parafii rzymskokatolickiej w Białutach ks. Michał Struk, od proboszcza parafii św. Wojciecha w Nidzicy, ks. dra J. Rymkiewicza¹²⁴.

Ważnym wydarzeniem w parafii białuckiej było nawiedzenie obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w dniach 28 lutego – 1 marca 1961 r. Uroczystości nawiedzenia poprzedziły misje parafialne, które każdego dnia ściągaly rzesze wiernych. Kopia cudownego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej do parafii przybyła około godz. 17.00. Przed wejściem do kościoła odbyła się procesja dookoła świątyni, w kościele słowa powitania jako pierwszy wygłosił ks. proboszcz M. Struk, a po nim ks. misjonarz. Po słowach powitania odprawiono cichą mszę św. Od godz. 20.00 do północy trwała modlitwa przed obrazem matek, pańien, młodzieńców i ojców. O północy odprawiono uroczystą mszę św. z kazaniem. Przez następny dzień nadal trwały modlitwy przy obrazie. Około godz. 16.00, przy tłumach wiernych, odbyło się pożegnanie obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej¹²⁵.

---

¹²³ Tamże, Pismo ks. M. Struka do ks. bpa K. J. Kowalskiego, ordynariusza diecezji chełmińskiej, z dnia 21 VII 1958 r.

¹²⁴ Archiwum Parafii św. Wojciecha w Nidzicy (dalej: APN), Teczka nr 11, Protokół przejęcia monstrancji z parafii Nidzica diec. warmińska na rzecz parafii Białuty diecezja chełmińska, z 13 I 1961 r.

¹²⁵ APBi, Teczka nr 3, Nawiedzenie obrazu MB Częstochowskiej w parafii w Białutach, w dniach 28 II-1 III 1961 r.

Poza opieką nad kościołem parafialnym w Białutach ks. proboszcz M. Strug otaczał także opieką kościół dojazdowy w Napierkach, w diecezji warmińskiej¹²⁶. Niebawem po swym przybyciu do parafii białuckiej, dokonał naprawy w kościele w Napierkach zniszczonych witraży¹²⁷, zakupił dwa nowe dzwony¹²⁸, organizował rekolekcje i misje parafialne, a także naukę lekcji religii dla dzieci i młodzieży.

W roku 1963 ks. proboszcz M. Struk wraz z parafianami dokonał wymiany instalacji elektrycznej w świątyni i na plebanii. Uroczystego poświęcenia dokonał 8 września ks. dziekan z Nidzicy, Jan Rymkiewicz¹²⁹, przy udziale licznie zgromadzonych parafian i kapłanów z sąsiednich parafii¹³⁰.

W roku 1964, w dniach 13-18 grudnia, w parafii białuckiej, a także w kościele dojazdowym w Napierkach odbyły rekolekcje intronizacyjne Najświętszego Serca Pana Jezusa. Rekolekcje prowadzili o.o. jezuici Edward Gorzkowski i Tadeusz Adamus¹³¹.

W roku milenijnym, 1000-lecia chrztu Polski, Białuty przeżywały radosny dzień. Przez parafię 18 czerwca 1966 r. przejeżdżał ks. kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski. Uroczyste powitanie dostojnego gościa odbyło się na granicy parafii białuckiej. W wielu domach

---

¹²⁶ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej AAWO), Teczka parafii Napierki, Protokół z wizytacji dziekańskiej odbytej w dniu 15 października 1963 r. w placówce duszpasterskiej w Napierkach.

¹²⁷ ADN, Teczka parafii Napierki, Protokół z wizytacji dziekańskiej odbytej w dniu 15 października 1963 r. placówce duszpasterskiej w Napierkach,

¹²⁸ Zob. APBi, Teczka nr 2, Dzwony do kościoła w Napierkach z 1958 r.

¹²⁹ Zob. K. Bielawny, *Duchowni Kościoła rzymskokatolickiego w duszpasterstwie parafialnym w Nidzicy w latach 1945-1992*, „Studia Etckie”, 10(2008), s. 120-124; APBi, Złota księga, Śmierć ks. dziekana Jana Rymkiewicza, z 2 X 1965 r. Ks. Michał Struk o ks. Rymkiewiczu tak pisał po śmierci: „(...) w dniu 27 września 1965 r. zmarł nagle nieodżałowanej pamięci dziekan ks. dr Rymkiewicz Jan z Nidzicy, wielki przyjaciel parafii białuckiej w Lublinie. Ciało przywieziono z Lublina do Białut – Napierk przy biciu dzwonów; 1 października wielki pogrzeb manifestacja. Mszę św. pogrzebowa odprawił ks. Struk Michał – kazanie wygłosił ks. dr Jan Jestadt, na drugi dzień mszę św. odprawił ks. bp Drzazga, kazanie wygłosił ks. prał. Karpiński. Wielki Kapłanie Boży – niech Bóg da Ci niebo!”

¹³⁰ APBi, Złota księga, Poświęcenie nowej instalacji elektrycznej w kościele i na plebanii, dnia 8 IX 1963 r.

¹³¹ Tamże, Teczka nr 7, pismo ks. dyrektora Edwarda Gorzkowskiego do ks. proboszcza M. Struka z dnia 30 X 1964 r.

na ten czas wystawiono obrazy Matki Bożej i zapalono świece¹³². Ks. Prymas jechał na uroczystości jubileuszowe do Fromborka¹³³. W parafii białuckiej z okazji uroczystości milenijnych odbył się *Odpust Tysiąclecia* połączony z naukami rekolekcyjnymi, które trwały w dniach 25-31 lipca 1966 r. Odpust zakończył się w niedzielę 31 lipca br. mszą św. o godz. 12.00. Uroczystej Eucharystii przewodniczył ks. Józef Sikora¹³⁴, dziekan nidzicki, a kazanie wygłosił ks. proboszcz z Dąbrówna – dr Jan Jestadt¹³⁵.

Jakże ważnym wydarzeniem w dziejach parafii było wprowadzenie uchwał Soboru Watykańskiego II. W niedzielę 29 listopada 1970 r. w pierwszą niedzielę Adwentu, na mszy św. w języku polskim o godz. 11.00 odbyło się uroczyste poświęcenia ołtarza soborowego twarzą do ludu. Uroczystość zgromadziła rzesze parafian¹³⁶, którzy po raz pierwszy uczestniczyli w liturgii w języku narodowym.

Z końcem 1970 r. parafia Białuty odzyskała utraconą ziemię od PGR-u Białuty, las plebański i łąki. Mimo to problem z bezprawnie zagarniętą ziemią parafii istniał nadal, wiele działek było użytkowanych przez wielu rolników, którzy nie poczuwali się do opłaty za dzierżawę¹³⁷. Ponadto wiele działek nadal było użytkowanych przez władze państwowe, które również nie poczuwały się do oddania ich parafii¹³⁸.

Katechizacja od 1960 r., po wyrugowaniu lekcji religii ze szkół, odbywała się w salkach katechetycznych¹³⁹. Przez wiele lat katechizował ks. proboszcz Michał Struk. W latach 1970-1972 lekcje religii w parafii

¹³² APBi, Złota księga, Przejazd ks. kard. Wyszyńskiego przez Białuty, dnia 18 VI 1966 r.

¹³³ Zob. P. Raina, „*Te Deum*” *Narodu Polskiego. Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski 1966/67*, Olsztyn 1991, s. 229.

¹³⁴ Zob. K. Bielawny, *Duchowni Kościoła rzymskokatolickiego w duszpasterstwie parafialnym w Nidzicy w latach 1945-1992*, s. 124-126.

¹³⁵ APBi, Złota księga, Odpust tysiąclecia w parafii św. Jakuba, dnia 31 VII 1966 r.

¹³⁶ Tamże, Poświęcenie ołtarza soborowego – twarzą do ludu w kościele w Białutach, dnia 29 XI 1970 r.

¹³⁷ Tamże, Księga Protokołów Rady Parafialnej w Białutach od 1958 r., Protokoły z posiedzeń Rady Parafialnej za lata 1973-1974.

¹³⁸ Tamże, Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 15 VII 1981 r.

¹³⁹ Zob. K. Bielawny, *Trudne dzieje lekcji religii w diecezji warmińskiej po II wojnie światowej*, w: *Współczesne zagrożenia rodziny*, pod. red. J. Zimnego, Sandomierz 2006, s. 286-319.

prowadził s. Euzebia – Alina Kormańska ze zgromadzenia sióstr od. św. Józefa, z domu zakonnego w Iłowie¹⁴⁰. Salka katechetyczna była bardzo skromnie urządzona, a mianowicie: tablica, stoliki, krzesła i jeden piec kaflowy¹⁴¹. Warto tu nadmienić, że ks. Michała wielokrotnie nachodzono i namawiano do podpisania umowy z władzami administracyjnymi o pobieranie zapłaty na naukę religii. Za każdym razem odpowiadał jednakowo – nie podpiszę¹⁴².

W kolejnych latach ks. Struk wraz ze swymi parafianami pielgrzymował do wielu sanktuariów, m.in. do Gietrzwałdu¹⁴³, na Jasną Górę czy do Niepokalanowa¹⁴⁴. Posługiwał w parafii białuckiej do 1990 r. Następcą został mianowany ks. Bogdan Kibitz (1990-1991)¹⁴⁵, który w roku następnym opuścił parafię Białuty.

---

¹⁴⁰ APBi, Teczka nr 1, Umowa o nauczanie religii w parafii rzymskokatolickiej w Białutach, z dnia 17 VIII 1971 r.

¹⁴¹ Tamże, Pismo ks. M. Struka do Kurii Biskupiej w Pelplinie, z dnia 18 III 1971 r.

¹⁴² Tamże, Pismo Prezydium Powiatowej rady narodowej w Mławie, z dnia 17 XII 1971 r.

¹⁴³ Zob. Bielawny, *Gietrzwałd – trudne dzieje sanktuarium maryjnego*, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” (dalej WWA), 84(2006), s. 97-116; T. Grygier, *Uroczystości gietrzwałdzkie ich aspekt katolicki oraz polski w latach 1877-1944 w świetle władz wschodniopruskich*, „Studia Warmińskie” (dalej SW), 14(1977), s. 225-323; A. Kopiczko, *Objawienia gietrzwałdzkie w świetle zbiorów Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, pod red. J. Jezierskiego, K. Brzozowskiego, T. Siudy, Częstochowa–Gietrzwałd 2003, s. 29-37; J. Kowalewski, *Echa objawień i ruch pielgrzymkowy do Gietrzwałdu w świetle korespondencji Gazety Olsztyńskiej w latach 1886-1913*, SW 14(1977), s. 177-214; J. Jezierski, *W rocznicę objawień gietrzwałdzkich*, w: „Posłaniec Warmiński, czyli Kalendarz Maryjny na rok 1996”, pod red. J. Rosłana, Olsztyn 1995, s. 168-170; A. Leniec, *Fenomen sanktuarium*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod red. K. Parzycha, Olsztyn 2005, s. 86-97; U. Niemirowicz, *Treść i kościelna ocena objawień gietrzwałdzkich*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod red. K. Parzycha, Olsztyn 2005, s. 97-104; K. Parzych, *Kult Maryjny*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod red. K. Parzycha, Olsztyn 2005, s. 80-86; S. Ryłko, *Dzieje parafii Gietrzwałd na Warmii (1243-1991)*, Olsztyn 1991; J. M. Wojtkowski, *Wkład Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich w rozwój sanktuarium gietrzwałdzkiego*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, pod red. J. Jezierskiego, K. Brzozowskiego, T. Siudy, Częstochowa–Gietrzwałd 2003, s. 57-78.

¹⁴⁴ APBi, Złota księga, Poświęcenie chorągwi MB Różańcowej, feretronów i ornatów, V 1979 r.

¹⁴⁵ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. II, s. 518.

Kolejnym proboszczem w parafii białuckiej został mianowany ks. Marian Bernard Barzowski (1991-), który przybył do parafii w 1991 r. W roku 2002, 3 czerwca, obchodził swą 40. rocznicę święceń kapłańskich. Mottem na obrazku jubileuszowym były słowa: „Maryjo, wspomóżenie wiernych – módl się za nami”¹⁴⁶. Ks. Marian każdego roku gości w swej parafii rzesze młodych katolików i ministrantów, którzy przybywają z różnych stron diecezji na spotkania i wieczory przy ognisku. Wdzięczy jest za pomoc radzie parafialnej i tym parafianom, którzy w sposób szczególny dbają o kościół i cmentarz¹⁴⁷.

Od 2007 r. ks. Marian wraz ze swymi parafianami 30 lipca gości pielgrzymów z Łomianek, podążających do Gietrzwałdu¹⁴⁸, sanktuarium Matki Bożej, gdzie w 1877 r. miały miejsce objawienia maryjne¹⁴⁹.

Zakończenie

Parafa białucka w swej przeszłości dzieliła losy zarówno Kościoła rzymskokatolickiego przed reformacją w 1525 r., jak i czas poreforma-

---

¹⁴⁶ Obrazek jubileuszowy z okazji 40. rocznicy święceń kapłańskich ks. M.B. Barzowskiego.

¹⁴⁷ APBi, Księga Protokołów Rady Parafialnej w Białutach od 1958 r., Protokół z posiedzenia Rady Parafialnej z 2009 r. W sporządzonym protokole czytamy: „Tu w Białutach potrzebni są ludzie pracy a dyskutować nad tym co trzeba zrobić – nie trzeba – bo życie samo dyktuje, co robić, a prace czekają w kolejce. I tak polecenie Komisji Budownictwa – wieża kościelna, muszą być wymienione wiatrownice i zakonserwowana konstrukcja żelazna dzwonnicy. Sanepid z Działdowa poleca koniecznie wg wymogów UE wymurować śmietnik i zadbać o porządek na cmentarzu oraz usunąć zrujnowane pomniki. Następne zalecenie Sanepidu to zrobić 80 m płotu od strony byłego PGR-u. Nie trzeba dyskutować nad tym, że wszystkie okna trzeba powoli wymienić na plebanii i że przedsionek – przybudówka do plebanii jest w stanie krytycznym i trzeba ją wyremontować oraz wstawić nowe drzwi. Trzeba na bieżąco konserwować szopę, z której ludzie korzystają – pielgrzymi, harcerze, rowerzyści, dzieci niepełnosprawne. Przez cały czas mego pobytu w Białutach od 1991 r. spotykam się z Radą Kościelną bardzo uroczyście i życzliwie po bratersku 3 lutego każdego roku. Prawie wszyscy należą do chóru. Dyskutujemy o wszystkich sprawach parafialnych. Kościelne uroczystości w lesie białuckim uzgadniamy z władzami gminy i szkołami oraz Nadleśnictwem oraz OSP gminy Iłowo i również Działdowa. W ostatnią niedzielę września urządzamy rejonowe spotkanie w miejscu męczeństwa z uroczysta koncelebrowana Msza św.”

¹⁴⁸ Pątnicy od kilku lat podążają pieszo do sanktuarium gietrzwałdzkiego z Łomianek koło Warszawy.

¹⁴⁹ APBi, Złota księga, Wpis uczestników pieszej pielgrzymki z Łomianek do Gietrzwałdu, z dnia 30 VII 2007 r.

cyjny. W przeszłości znajdowała się pod opieką rządców diecezji płockiej i chełmińskiej, a od 1992 r. leży w granicach diecezji toruńskiej. Na tym terenie przenikały się tradycje Kościoła ewangelickiego i katolickiego, a także tradycje ludności polskiej i niemieckiej. W wyniku plebiscytu w 1920 r. granica polsko-niemiecka została poprowadzono pomiędzy Białutami a Napierkami, około 1,5 km od kościoła parafialnego¹⁵⁰. To przyczyniło się do pomniejszenia parafii o kilka miejscowości, które pozostały po stronie niemieckiej. W okresie około jednego stulecia wierni parafii białuckiej byli świadkami wielu zmian politycznych, narodowościowych i administracyjnych. Jednak zawsze była tu obecna świątynia katolicka wraz z duchownymi, którzy służyli swym wiernym na miarę swych możliwości.

GLÄUBIGE DER RÖMISCH-KATHOLISCHEN KIRCHE IM DEUTSCH-POLNISCHEN GRENZGEBIET ANHAND DER PFARRGEMEINE BIAŁUTY IM XX. JAHRHUNDERT.

Zusammenfassung

Gläubige der römisch-katholischen Kirche in der Pfarrgemeinde Białuty waren im XX. Jahrhundert Zeugen von vielen historischen Ereignissen. Die Beendigung des I. Weltkrieges im Jahre 1918 hat die politische Zugehörigkeit nicht geändert. Die katholische Bevölkerung blieb weiter in den Grenzen des deutschen Staates. Infolge der Volksabstimmung im Jahre 1920 ist die Pfarrgemeinde in Białuty kleiner geworden. Białuty haben sich jetzt in den Grenzen des polnischen Staates befunden, aber einige Ortschaften sind in den Grenzen des deutschen Staates geblieben. Die Einwohner von Białuty waren im II. Weltkrieg Zeugen vieler Exekutionen, die von den Deutschen auf der polnischen Bevölkerung vollzogen worden sind. Das Jahr 1945 hat die staatliche Zugehörigkeit der Pfarrgemeinde Białuty nicht geändert. Die Gläubigen sind in den Grenzen des polnischen Staates geblieben. Die kommunistische Zeit in Polen war jedoch eine Zeit des Kampfes um die Bewahrung des katholischen Glaubens. Die christlichen Werte wurden von Geistlichen bewahrt, vor allen von den Pfarrern Alojzy Hejka und Pfarrer Kanoniker Michał Struk.

---

¹⁵⁰ Dziś kamienie graniczne z 1920 r. rozgraniczające Polskę z Niemcami, znajdują się na posesji parafii rzymskokatolickiej w Białutach.